

DUŠANKA BOJANIĆ

PODACI O SKOPLJU IZ 951 (1544) GODINE

Za vreme vladavine Sulejmana Veličanstvenog, u najblistavijem periodu turske istorije, u trenutku kada je osmanska vojska brojnim poredama pripojila Imperiji i Srednju Ugarsku sa Budimom (1541), Skoplje nema više onaj svoj vojni i strategijski značaj iz vremena Ishakovića, kada je bilo otskočna daska za upade i utvrđivanja u okolnim zemljama. Sredinom 16 veka, Skoplje se nalazi gotovo u središtu Osmanske imperije, i zahvaljujući takvom položaju može da bržim tempom izgrađuje svoju gradsku ekonomiku, a i da se u glavnim crtama formira u onakav grad kakvog ga znamo sve do početka 19 veka, odnosno do jače ekspanzije makedonskog življa.

Prethodno saopštavanje podataka i to samo za Skoplje i iz deftera za 16 vek, nameće se prvenstveno radi samog njihovog značaja, a i uloge pri izučavanju ekonomskog života i društvene strukture naših gradova pod turskom vlašću, posebno Skoplja, ekonomski najbujnijeg od svih makedonskih gradova, koje baš tih godina vlade Sulejmana Zakonodavca doživljava ekonomski procvat, najveći od ulaska u okvire Osmanske imperije.

Tapu-defter br. 232 — defter-i mufassal livâ-i Paša tabi-i yemin bio je napisan i konačno dovršen u prvoj dekadi meseca redžeba god. 951 (poč. 18 septembra 1544 godine) u Carigradu, a sastavili su ga emin Jusuf b. Iskender El-Evrenevi i pisar Ebu Bekr b. Ibrahim. Defter ima 462 lista veličine 42,5 × 14,5 cm. Počinje od strane 4 b. — bez kanun-name i bez popisa sela Skopske nahije. Ovakvi popisi sela pojedinih nahija, karakteristični za tahrir iz XVI veka, nalaze se pred svim drugim nahijama (tetovskom, kičevskom, bitoljskom, prilepskom i veleškom) koje sadrži ovaj defter. Na kraju se nalaze odeljci o vakufima u pom. nahijama (od str. 432 v — 462 r). Za ovo saopštenje korišćeni su podaci iz odeljka o Skoplju (str. 5v — 18v) i podaci o drugim gradovima, središtima istoimenih već spomenutih nahija.

Hidžretske 951 godine Skoplje je bilo carsko krunsko dobro (hâs) koje je davalo ukupni godišnji prihod od 474.797 akči. Padišahov deo te svote iznosio je 451.207 akči, dok je ostatak spadao u prihode Husrev-paše¹ i u prihode starešine skopskih pasvandžija-noćnih čuvara (ser-asesan). Sem Skoplja, u sultanove hasove u Skopskoj nahiji spadalo je i selo Vrežalce sa 30 kuća (hâne) i 2 udovice (bive),

¹ 950 godine pominje se kao četvrti vezir zajedno sa Sulejman pašom, Rustem pašom i Mehmed pašom.

M. Tayyib Gökbilgin, XV ve XVI asirlarda Edirne ve Paşa Livasi (Vakıflar, mülkler, mukataalar), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından No 508, str. 503, napom. 825. Opširnije o Husrev-paši u Tarih-i Peçevi I, str. 29, İstanbul 1283.

se nalazi »upravo na sredini između pomenutih varoši«. Ako se pak pretpostavi da je ova carina uzimana za čohu koja je konzumirana u samom Skoplju i u njegovoj okolini, tj. da to nije bila tranzitna carina, onda pada u oči visina same cifre.

Među dalje prihode od tržišnog poslovanja spadaju pristojbe za narak (dnevnu pijačnu cenu) — resm-i narh, manje novčane globe bad-u hava, i prihodi od ihtisaba i ihzara³ grada Skoplja, što je sve zajedno iznosilo 33.333 akče.

Ovamo dolazi i prihod od ihtisaba i ihzara grada Kalkandelena (Tetova) sa pristojbom od narka, koji je za godinu dana iznosio 10.500 akči.

Od skopske kovnice novca (darbhane-i nefsi-i Ūsküb) iste te godine upisan je prihod u iznosu od 63.333 akče. Taj prihod Sulejman Veličanstveni je dobio od makete (zakupa otkomom) na kovnicu. U kovnici je prerađivano staro zlato (zer-i köhne) i skupoceno posuđe (evani) od čega su kovane akče.

Prema Ihčijevu (Izvestija na istoričesko društvo v Sofija, kniga III, 1911 godina: Materijali za monetnoto delo v Turcija, str. 75—207), skopska kovnica novca radila je periodično, a u njoj su kovane srebrne akče. Ihčijev daje natpise na srebrnim akčama iskovanim u Skoplju iz godina 886 (natpise i Mehmeda II Fatiha i Bajezita II), iz 936 godine itd.

Izgleda da se skopska kovnica nalazila u blizini Davud-pašinoḡ hamama, sada réstauriranog u Umetničku galeriju, i da ju je sagradio Davud-paša, odnosno da je bila njegov vakuf. M. Tayyib Gökbilgin u svom delu »Jedrene i Paša liva u XV i XVI stoleću« na str. 405—409 (prema tapu-defteru br. 251 iz 953—976 god. Arhiva pretsed. vlade u Istanbulu) daje popis ogromnog vakufa Kodža Davud-paše, rumeliskog beglerbega iz vremena Fatihovog, vezira i velikog vezira,⁴ zaveštanog za njegovu džamiju, imaret i dr. u Istanbulu. U ovom popisu kao deo Davud-pašinoḡ vakufa u Skoplju (der mahruse-i Ūsküb) navodi se veliki čifte hamam ispred vardarskog mosta sa godišnjim prihodom od 5.833 akče, zatim mali hamam u blizini Vardara sa godišnjim prihodom od 1256 akči, robovski han (han-i esiran) kraj velikog hamama, prihod 20.000 akči, kovnica novca u blizini pomenutog hana i dr. Prihod od kovnice nije ubeležen. (U Bitolju je deo Davud pašinoḡ vakufa sačinjavao bezistan sa dućanima oko njega (bezzazistan me'a dekaikin der daire-i bezzazistan) sa god. prihodom od 3.400 akči).

Dosta visok prihod davala je i skopska bozadžinica (boza-hane-i Ūsküb), za godinu dana 12.000 akči. Pri tome, naravno, treba imati u vidu da je u Skoplju postojala ne jedna bozadžinica već više njih, pošto su one tada zamenjivale kafane.

Ukupan prihod od 146.666 akči upisan je od badž-i sijaha, voskare (šem' hane), takse na jagnjad (bac-i bere), takse na platno (kerpäs) i sličnog (ve gay-ruhu); zatim od javne vage (kapan) pristojbe za merenje (resm-i keyl-i kapan), takse koja se uzimala prilikom kupovine robova (bac-i esir), zatim od drveta za loženje (hîme) i od takse za ovce (bac-i pay-i agnam).

500 akči prihoda upisano je od pristojbe dobijene od merenja svile (resm-i harir-i mizan). Pri tome treba imati u vidu da se svila nije merila aršinom ili nekom drugom površinskom merom, već merom za težinu.

Resm-i çift — pristojba na ceo ili pola čifluka (nîm çift) muslimana grada Skoplja iznosila je 671 akču. Pristojba na čifluk bila je 22 akče za ceo čifluk a za polovinu čifluka 11 akči. U Skoplju je bilo 26 celih čifluka i 9 polovina čifluka.

³ Ihtisab je regulisanje tržišnog poslovanja u koje spada kontrola pijačnih cena, kontrola mera, kažnjavanje malverzacija u trgovanju i sl., dok je ihzar, ihzarije, taksa za pozivanje, priziv lica koja treba da se kazne.

⁴ M. Tayyib Gökbilgin, op. cit. str. 405.

Ispendža hrišćana (gebrān) grada Skoplja iznosila je 4841 akću. Ne mogu da objasnim zbog čega je iznos ispendže ovoliki.

Nijabet i mlađarina muslimana i hrišćana skopskih za godinu dana iznosili su 28.666 akći. Ovde nijabet treba shvatiti kao nijabet-i cürüm ve cinayet. Na slobodnim timarima ovaj prihod od novčanih kazni koje su posredstvom naiba ubirane od krivaca, pripadao je timariotu. U slobodne timare spadala su između ostalog i carska krunska dobra, kako je to naprimer ovde slučaj sa Skopljem. Ukoliko se, međutim, radilo o timarima koji nisu bili slobodni, onda se taj prihod delio na dve polovine, od kojih je jednu uzimao spahija a drugu sandžak beg (ili uopšte lice kome je to bilo upisano kao prihod). Izraz nisf-i nijabet prema tome uvek pokazuje da je reč o neslobodnim timarima. Tako je prihod od polovine spahiskog nijabeta Skopske nahije (nevaħi-i Ūsküb) bio u pritežavanju Husrev paše i iznosio 8000 akći.

Prihod od popisivanja robova (kitabet-i usera) — ili od takse za pisanje robovskih oprostajnih pisama? — iznosio je 1.500 akći.

Prihod od pristojbe za izdavanje tapija (resm-i tapuy-i zemīn nefsi-i Ūsküb) iznosio je 313 akći, a prihod od dimnine (resm-i duhan) 300 akći za godinu.

Od fiskusa (beyt-ul-mal) skopskog kadiluka (kaza-i Ūsküb) bilo je upisano 2033 akće.

Od fiskusa, imetka odsutnog lica (mal-i gayb), imetka nestalog lica (mal-i mefkud), nestale životinje (yave) i odbjeglog roba (kaçkun) grada Skoplja upisan je prihod u iznosu od 17.366 akći.

Prihod od fiskusa, imetka odsutnog lica, imetka nestalog lica, nestalih životinja i odbeglih robova muslimanskih kadiluka Tetovo, Kičevo, Prilep i Veles iznosio je ? akći.⁵

Prihod od džizje odbeglih hrišćana (çizye-i yāve-i gebrān) Skopskog kadiluka iznosio je 2333 akće, a isti taj prihod od vilajeta Tetovo i Kičevo (vilayet-i Kalkandelen ve Kirçova) bio je 952 akće.

Skoplje je davalo sledeće prihode od svojih agrikulturnih proizvoda:

- a) pšenicu (kendem) 463 tovara u vrednosti od 16632 akće,
- b) mešano žito 639 tovara u vrednosti od 19.170 akći,
- c) grahoricu (burçak) 5 tovara u vrednosti od 180 akći,
- d) ušur od lana (öşr-i ketan) 386 akći,
- e) pristojbu za spanać (isifinaç) za godinu 263 akće.

Prihodi od vinogradarstva sastojali su se iz resm-i dunuma za vinograde muslimana i ušura od hrišćanskih vinograda. Resm-i dunum (pristojba kojom se uzimalo na svaki dunum obično četiri akće⁶ od muslimanskih vinograda) iznosio je 340 akći za godinu, što bi eventualno značilo da je te godine u Skoplju bilo 85 dunuma površine pod vinogradima samo skopskih muslimana. Hrišćani pak davali su ušur od svojih vinograda u vrednosti od 1200 akći. Uz ove prihode od vinogradarstva mogla bi se dodati i stavka o prihodu od monopola na prodaju šire ('an mahsul-i monopolya-i nefsi-i Ūsküb) koji je iznosio za jednu godinu 38.000 akći.

Od povrtarstva i baštovanluka, tačnije od ušura na luk (öşr-i piyaz), pristojbe za vrtove i bašte skopske (resm-i besatin ve bağçeha-i Ūsküb) bio je upisan ukupan prihod od 3567 akći. Pčelarina, odnosno pristojba za košnice (resm-i kuvare) iznosila je samo 100 akći, prihod od hassa čaira sa travarinom 6400 akći. Ovaj čair imao je dve parcele (kit'a).

⁵ Sijakatski broj za koji nisam sigurna da sam ga tačno pročitala.

⁶ Vidi tablicu sa prihodima od Velesa.

Od vodenica u gradu Skoplju ubrana je za godinu dana pristojba od 1080 akči. Svako vodeničko okno, a bilo ih je 36, davalo je po 30 akči pristojbe.

Za gornje ribolovilište (dalyan-i bala) na reci Vardaru (der ab-i Vardar) upisano je 300 akči prihoda. Vardarom su bili splavljeni i balvani (direht-i balvan) i za to je bila upisana pristojba u iznosu od 3909 akči.

Pristojba od onog mjesta gde su se pravile čeramide (kiremidlik) iznosila je 240 (?) akči.⁷ Moguće je, premda nigde ne stoji ni »ocak« ni »furun« da se ova pristojba odnosila na peći u kojima se pekla čeramida odnosno grnčarija.

Resm-i kanare,⁸ pristojba od klaonice koja se obično iz higijenskih razloga nalazila izvan grada i u kojoj su skopski kasapi klali ovce, iznosila je 18.000 akči. Pošto se u istoj stavci navodi i odredba kojom se za svaka četiri grla ovaca davala jedna akča, može se izračunati da je u Skoplju te godine zaklano 72.000 ovaca, naravno ako se pretpostavi da nije klana druga stoka koja se ovde ne spominje.

Resm-i agil, pristojba za tor, iznosila je 327 akči.

Sinovi Jahja paše,⁹ državnika iz vremena Bajezita II, bosanskog sandžak-bega i rumeliskog beglerbega i vezira, koji je u Skoplju sagradio svoju čuvenu džamiju i ostale zadužbine¹⁰, davali su sledeće pristojbe na prihode koje su imali u ovome gradu:

a) od čifluka Mustafe age koji je bio u pritežavanju mirlive smederevskog Mehmed-bega b. Jahja paše — 400 akči;

b) od čifluka Kara Mehmeda godišnje 350 akči. Uz ovu stavku uzet je i prihod od vodenica što je sve bilo u pritežavanju Ahmed bega sina Jahja pašinog. Od deset vodenica pristojba je iznosila 150 akči, jer se na svaku vodenicu davalo 15 akči.

c) Od pristojbe na ispasište Crna Gora (Kara dag) koje je bilo u pritežavanju pokojnog Jahja paše, a sada je u ruci Ahmed bega njegovog sina — 100 akči;

d) od čifluka Ahmed bega b. Jahja paša sa delom (hisse) Iskender bega, njegovog brata — 300 akči.

Sinovi Rum Ali bega, Ahmed i Mehmed, davali su prihode od ušura na žitarice i travu (öşrü hububat ve giyah) kao i druge dažbine sa čifluka svog oca koji su sada oni pritežavali, sve u iznosu od 150 akči za godinu dana.

Pomenuta dvojica sinova Rum Ali bega, Ahmed Čelebija i Mehmed Čelebija, pritežavali su i vodenicu čuvenog Paša Jigit bega (eş-şehir Paşa Yigit beg) koja je imala tri okna i za koju su davali 30 akči pristojbe (za svako okno po deset akči), zajedno sa dve parcele (kit'a) bašte, čiji je prihod iznosio 20 akči.

Ispasište (yaylak) Karagöz-a, na planini Mokra (tabi'i Usküb), koje je sada bilo u posedu (der yed-i) njegovog sina Mustafe davalo je prihod od 30 akči.

Na kraju, u prihode Sulejmana Veličanstvenog spadalo je i 2140 akči godišnje od mukate skopske hapsane.

Tako je celokupan prihod za 1544 godinu upisan od grada Skoplja iznosio 474.797 akči. Kao što je već spomenuto Skoplje je bilo carsko krunsko dobro, pa je zbog toga deo Sulejmana Veličanstvenog iznosio 451.207 akči; deo Husrev paše od polovine spahiskog nijabeta skopske nahije iznosio je 8.000, a deo starešine noćnih čuvara 15.590 akči.

⁷ Isto što i nap. 5, zajednički zbir ove dve cifre trebalo bi da je 1376 akči. U okolini Skoplja i danas postoji lokalitet Čeramidnice.

⁸ Kanare — etleri yenecek hayvanlari kesüp yüzdükleri yer (Ş. Sami, Kamusi türki).

⁹ Vidi geneološku tablicu Jahja pašinog potomstva i podatke koje za sinove Jahja pašine daje Gl. Elezović u Turski spomenici knjiga I, str. 208 nap. 9 i str. 209. Beograd 1940 g.

¹⁰ Vidi vakufiju Jahja pašinu, op. cit. str. 415—526.

Za dobijanje uvida o odnosu Skoplja prema drugim većim makedonskim gradovima, mogu da posluže ove tablice prihoda koji su bili upisani u istom defteru iste te godine od gradova Veles, Prilep i Kičevo.

PRIHOD OD GRADA PRILEPA

Ispendža	12.446 akči
Pšenica — 363 tovara à 22 akče	7.986 „
Mešano žito — 344 tovara à 14 akči	4.816 „
Grahorica — 5 tovara (à 21 akča)	105 „
Ušur od sočiva — 1 tovar	40 „
Ušur od lana (ketan)	450 „
Travarina (öšr-i giyah)	84 „
Hassa čair u gradu Prilepu	787 „
Ušur od slame	280 „
Ušur od rasada	40 „
Ušur od vrtova (öšr-i bostan)	50 „
Hassa vodenica — jedno okno — pristojba	140 „
Vodenice — 14 okana — pristojba	210 „
Ušur od muslimanskih vinograda	182 „
Ušur od hrišćanskih vinograda — 1429 medri à 10 — vrednost zajedno sa pristojbom za monopol. (Prema starom zakonu (kanun-i kadim üzere) monopol se drži dva meseca i deset dana i prodaje se (šira) po dve akče više od dnevne cene na svaku medru)	14.290 „
Deo (kist) od tržne carine i mlađarine, novčanih kazni, ušura od košnica i nameta na svinje	6.184 „
Polovina nijabeta vilajeta Prilep (vilayet-i Perlepe)	2.005 „
Mukata od fiskusa (beyt-ul-mal), imetka otisnutih lica, odbeglih robova i imetka nestalih lica kadiluka Prilep i Kičevo — za godinu dana	1.500 ..
Ukupno:	51.595 akči

Od toga je deo (hisse) Mehmed paše iznosio 50.095 akči. Jednogodišnja mukata na fiskus i ostalo u prilepskom i kičevskom kadiluku spadala je u hasove Sulajmana Veličanstvenog i iznosila 1.500 akči.

PRIHOD OD KIČEVA

Spada u zeamet Mustafe bega b. Kurd Ajdin bega

Ispendža	1.080 akči
Pšenica — 185 tovara à 35 akči	6.475 „
Mešano žito — 150 tovara à 20 akči	3.000 „
Grahorica (burčak) — 5 tovara à 35 akči	175 „
Od prihoda pristojbe na ispasište (vlastito ime, nečitko napisano)	400 „
Hassa čair	180 „
Ušur od voća	120 „
Pristojba na vrt	182 „

Vodenice Jahja Čelebije, 2 okna à 15 pristojba: 30; vakufa Sinan bega, 2 okna à 30, pristojba: 60; Sidi (ili »Seydi«) Čelebije, 1 okno à 30, pristojba: 30; Mehmed b. Alije, 2 okna à 15, pristojba: 30, ukupno	150 akči
Hassa vodenica-porušena	— "
Travarina (öşr-i giyâh)	26 "
Namet za svinje sa »božićem« (bid'at-i hinzir ma'a bojik)	55 "
Ušur od divljeg graha (fik)	55 "
Prihod od polovine nibajeta spahija spomenute nahije	3.000 "
Prihod od polovine nijabeta spahija spomenute betom i mlađarinom samog Kičeva	7.666 "
Ušur od slame	30 "
Prihod od monopola grada Kičeva	3395 "
Prihod od ušura neverničkih vinograda u Kičevu — 402 medre šire à 6	2.412 "
Prihod od ušura sa muslimanskih vinograda u Kičevu	480 "
Ukupno:	28.881 akča

PRIHOD OD VELESA

<i>spada u zeamet Hizir bega b. Mihal bega b. Jahši bega</i>	
Ispendža	6.623 akče
Resm-i çift	66 "
Pšenica — 177 tovara	5.160 "
Mešano žito, ječam sa drugim — 129 tovara	2.580 "
Resm-i dunum za muslimanske vinograde — na svaki dunum po 4 akče	885 "
Šira — 549 medri (1 medra à 6 akči)	3.294 "
Pristojba za jabuke	58 "
Grahorica — 7,5 tovara	150 "
Ušur za sočivo (mercümek)	65 "
Ušur na rasad (öşr-i köken)	145 "
Ušur od košnica	190 "
Pristojba za vrt	97 "
Hassa čair	450 "
Ušur od pamuka (öşr-i penbe)	35 "
Ušur od voća	91 "
Namet za svinje sa »božićem«	197 "
Vodenice za brašno (asiyab-i dekik) — 15 okana à 30 — pristojba	450 "
Stupa valjalica (asiyab-i kebe) — 5 okna à 15	75 "
Vodenica Ramadana Ceribaše na gornjem toku reke Babune — 2 okna	30 "
Vodenica Ramadana Ceribaše na reci Topolnici ¹¹ — 1 okno	15 "

¹¹ Sada rečica Topolka.

Od čaira Hizir begovog, u pritežavanju Ramadana Ceribaše	10 akči
Od prihoda takse na trg (bac-i bazar), novčanih kazni (cürm-u cinayet) Velesa, polovine nijabeta spahiskih timara veleške nahije i od pristojbe na ribolovište na reci Vardaru	5.490 „
Pristojbe na crni i beli luk	90 „
Prihod od bašte Vejs halife, naiba u Velesu	15 „
Vodenica Vejs halife — 2 okna	30 „
Pristojbe na vršidbu: ¹²	
Pšenica — 45 tovara	1.350 „
Mešano žito — 45 tovara	900 „
Ušrovi izvana:	
Od sela Čališlar ¹³ — 97 medri šire (1 medra à 6)	582 „
Od raznih sela koja izvana obrađuju zemlju i daju ušur:	
Pšenica — 30 tovara (à 30)	900 „
Mešano žito — 25 tovara (à 20)	500 „
Ukupno:	30.523 akče
Taksa na trg (bac-i bazar) od panađura crkve Kostadin u blizini sela Svečani	550 akči
Pristojba za zimovnik (kışlak) pom. nahije — iz zeameta pom. Hizir bega	1.055 „
Ihtisab i ihzar trga grada Velesa shodno starom zakonu pritežavaju muhtesibi. Prihod od pristojbe na dnevnu tržišnu cenu i od sitnih novčanih kazni (baduhava)..	3.552 „

b) Stanovništvo Skoplja i skopske mahale 1543 godine

Na str. 16 v. istog deftera nalazi se zbirni popis prvo onih muslimanskih lica koja su bila oproštena vanrednih nameta, odnosno koja nisu spadala pod avariz, a zatim onih koji to nisu bili (avariz haneleri, mücerredler). Prema ovome zbiru, načinjenom na osnovu podataka za svaku pojedinu mahalau, u Skoplju je tada bilo 686 muslimanskih lica oproštenih vanrednih nameta, a 313 kuća (avariz haneleri) i 51 samac koji su ga davali.^{12a} Skopskih hrišćana bilo je 206 kuća (hane), 13 samaca (mücerred) i 19 udovica (bive) a od njih je upisan 31 hrišćanin zasebno. Ovi zasebno upisani hrišćani pripadali su pojedinim vakufima. Katolika (a može biti i Dubrovčana) — frengan-i Üsküb — bilo je 8 kuća, a jevreja (Yehu-diyani Üsküb) 32 kuće i 6 samaca.

Tako je stanovništvo Skoplja bilo izdvojeno na džemaate (skupine) muslimana, hrišćana, jevreja i katolika (dubrovčana?). Te godine Jevreji su u većem broju stanovali u Bitolju, gdje ih je bilo 60 kuća (hane). Šireći se od Soluna

¹² Sada selo Čališevo.

^{12a} Njihov zbir je: 3 šejha, 2 muderisa, 1 kadija, 2 hatiba, 71 imam, 66 poreznika (mu-hassıl), 58 mujezina, 166 akindžija, 18 dželega, 14 invalida i onemoćalih staraca, 26 sopstvenika berata, 15 čuvara tvrđave (mustahfiz) i 2 jamaka, 233 lica privremeno, pod kiriju nastanjenih (derkira) i 9 derviša tekije Emir hodža u istoimenoj mahali.

prema severu, Jevreji se izgleda zadržavaju u bujnijim, ekonomski jačim gradovima kao što su Bitolj i Skoplje, dok ih iste te godine ne vidimo ubeležene u Velesu, Kičevu, Prilepu i Tetovu, što ipak ne mora značiti da ih tamo nije bilo. Dubrovčana međutim te godine ima samo u Skoplju gdje je njihova kolonija mnogo manja od jevrejske, i broji samo 8 kuća. Što se tiče robova, za njih u ovom defteru nemamo podataka, osim da ih je tada u Skoplju bilo, i da su prodavani.

Muslimanske mahale u tom periodu daleko su brojnije od hrišćanskih, ali su uopšte uzevši hrišćanske mahale naseljenije i veće. Ovako stanje karakteristično je prvenstveno za Skoplje i Bitolj, dok je u drugim makedonskim gradovima koji se nalaze ubeleženi u ovom defteru situacija nekad sasvim drukčija, naime hrišćanske mahale preovlađuju i ponegde (kao na primer u Prilepu gde je te godine bilo 42 hrišćanske mahale prema deset turskih) ima ih znatno više od turskih.

Mahale su bile grupisane oko džamija i mesdžida, i za Skoplje je interesantno da u ovom periodu nema takoreći nijedne mahale koja bi nosila ime po nekom zanatu.¹³ Uopšteno bi se moglo reći da su skopske mahale dobile nazive po imenima svojih osnivača, odnosno osnivača grada (misli se na tursko Skoplje, tačnije Skoplje nastalo posle 1392 godine), pa je tačan zaključak Gl. Elezovića da su tu mahale dobile imena po imenima glavnih džamija,¹⁴ jer se i džamije uglavnom zovu po ličnostima koje su ih sagradile.

Što se tiče hrišćanskih mahala one su u ovome periodu dobijale imena po ličnostima, uglednim, istaknutim, ekonomski jakim, bar kako se to može zaključiti prema ovome defteru. Otuda dolazi da su se tokom niza godina događale izmene u nazivima hrišćanskih mahala, najčešće kada bi ugled jedne ličnosti izbledio pred ugledom druge.

Kao što će se videti iz popisa skopskih mahala, sredinom 16 veka Skoplje sačinjavaju gotovo sve one mahale koje su postojale do kraja turske vladavine, pa postoje premda nezvanično i danas. Izvesne razlike u nazivima proističu iz razvoja samih mahala, iz nastajanja novih bilo širenjem grada bilo deljenjem jedne veće mahale na dve ili više manjih, ali pri svemu tome izgleda da se jezgro mahala iz 1544 godine sačuvalo sve do danas. Razumljivo je da je na njihovo postojanje imao izvestan učinak požar iz 1690 godine, ali on nije bio tako katastrofalan kao što bi se to moglo očekivati, bar u odnosu na najstarije mahale, mahalske džamije i mesdžide ili tradiciju o njima.

1544 godine, prema tapu-defteru br. 232, u Skoplju su postojale sledeće muslimanske mahale:

1)	حاجی غازی	Haci Gazi	Hadži Gazi
2)	حاجی خیرالدین	Haci Hayruddin	Hadži Hajrudin
3)	جامع کبیر	Cami-i Kebir	Velika džamija
4)	طوزجی سلیمان در کنار واردار	Tuzcu Suleyman, der kenar-i Vardar	Tuzđu Sulejman na obali Vardara

¹³ Tu se ne misli na mahale koje su dobile imena po pojedinim poznatijim zanatljima, već na zbirna imena pojedinih zanata, koja su i kod hrišćanskih mahala dosta retka, no ipak se sreću. Iste te godine, n. pr. u Bitolju upisana je hrišćanska mahala »cölmekçiyân«; u Prilepu isto tako hrišćanska »hayyatan«, zatim mahala »grnčar«.

¹⁴ Vidi Glasnik Skopskog naučnog društva knj. XII, str. 262.

5)	یحیی پاشا	Yahya Paşa	Jahja paša
6)	حاجی بالی	Haci Bali	Hadži Bali
7)	ولد شاهین	Veled-i Şahin	Veledi Şahin
8)	محمد چلبی ولد عیسی بك الشهر یوغون چلبی	Mehmed Çelebi veled-i İsa beg, eş-şehir Yogun Çelebi	Mehmed Çelebi sin İsa bega poznati Jogun Çelebi
9)	ولد بحری	Veled-i Bahri	Veledi Bahri
10)	حمزه بك سروابین عیسی بك	Hamza beg ser- bevvin-i İsa beg	Hamza beg starešina vratara İsa bega
11)	محتسب	Muhtesib	Muhtesib
12)	حاجی تکروریمش	Haci Tanrivermiş	Hadži Tanrivermiş
13)	عمارت اسحاق بك	Imaret-i İshak beg	Imaret İshakbega
14)	اوروچ پاشا	Oruç Paşa	Oruč Paša
15)	عیسی بك جدید	İsa beg cedid	İsa beg dzedid
16)	پاشا بك	Paşa beg	Paša beg
17)	خرچاچی شجاع نام دیگر بایقو اوغلی	Hâracci Şuca' nam-i diger Bayko oğlu	Haradži Šudža drugo ime Pajko oglu
18)	گونجی اوغلی	Göncü oğlu	Gendži oğlu
19)	قره قاپوچی باشی	Kara Kapucu başı	Kara Kapudžu baši
20)	اخی عیسی	Ahi İsa	Ahi İsa
21)	اسمعیل و بوده	İsmail Voyvoda	İsmail Vojvoda
22)	حاجی قاسم	Haci Kasim	Hadži Kasim
23)	حاجی کمال	Haci Kemal	Hadži Kemal
24)	برن حصار	Birun-i hisar	Biruni hisar
25)	خاتونجق	Hatuncuk	Hatundžik
26)	امیر خواجه	Emir Hoca	Emir Hodža
27)	قاسم قاضی	Kasim Kadi	Kasim kadija
28)	اسحاق بك	Ishak beg	Ishak beg

29)	طوپخانه نام دیگر علی منتش	Tophane, nam-i diger Ali Menteş	Tophana, drugo ime Ali Menteş
30)	علی بك نام دیگر ابری بك	Ali beg, nam-i diger Ibri beg	Ali beg, drugo ime Ibri beg
31)	خضر قزغانچی	Hizir Kazganci	Hizir Kazandži
32)	قاترلو	Katarli	Katarli
33)	درویشان	Dervişan	Dervişan
34)	صلح الدین خراجچی	Salahuddin Haracci	Salahudin Haradži
35)	حاجی محمد	Haci Mehmed	Hadži Mehmed
36)	قاضی منتش	Kadi Menteş	Kadija Menteş
37)	اسکندر قاضی	Iskender kadi	Iskender kadija
38)	حاجی اینه بك	Haci Ine beg	Hadži Ine beg
39)	کاتب شایین	Katib Şayin	Katip Šajin
40)	حسن نام دیگر احر بان اوغلی	Hasan, nam-i diger Ahurban-oglu	Hasan, drugo ime Ohurban oglu
41)	ولد قوجاجق	Veled-i Kocacik	Veledi Kodžadžik
42)	قره قاضی	Kara kadi	Kara kadija
43)	بازار باشی	Bazar başı	Pazar baši
44)	درزی باشی	Terzi başı	Terzi baši
45)	حاجی تاج الدین	Haci Taccudin	Hadži Tadžudin
46)	دباغ شاهین	Debbag Şahin	Tabak Šahin
47)	حاجی یونس	Haci Yunus	Hadži Junus
48)	محمد چلبی	Mehmed Celebi	Mehmed Čelebi
49)	حاجی محی الدین	Haci Muhyiddin	Hadži Muhjidin
50)	خواجه شمس	Hoca Şems	Hodža Šems
51)	ابن عمر	Ibn-i Ömer	Ibni Omer
52)	قویمچی اوغلی	Kuyumcu oglu	Kujumđu oglu
53)	درویش رمضان	Derviş Ramadan	Derviš Ramadan

Hrišćanske mahale bile su sledeće:

1)	قالو كرىجه نام ديكر درزى راقوميه	KalugERICA nam-i diger derzi Rakomiya	KaludERICA, drugo ime terzija Rakomija
2)	كوراش	Guraş	Đuraš
3)	چرپ	Çerep	Crep
4)	ابرى بك	Ibri beg ¹⁶	Ibri beg
5)	راده پانتھه	Rade Panta	Rade Panta
6)	كنتو	Genko	Genko
7)	نيكودى	Nikodi	Nikodi (m?)
8)	دابىژ بونيقوله	Dabijiv Nikola	Dabiživ Nikola
9)	ديمتري يانكو	Dimitri Yanko	Dimitri Janko
10)	ديمتري بوزتن	Dimitri	Dimitri
11)	پتري يوان	Petri Yoan	Petri Jovan
12)	اندرونك	Andronik	Andronik
13)	توپخانه	Tophane ¹⁶	Tophana
14)	كلوبك		Kletvenik?

Kao što se vidi iz ovog pregleda muslimanskih i hrišćanskih mahala, Evlija Čelebija se nije nimalo prevario kada je za Skoplje iz 1661 godine rekao da ima oko 70 mahala. Ovaj njegov podatak može nam zasada, u nedostatku kasnijih skopskih deftera i sidžila iz 16 i 17 veka poslužiti i kao jedan od dokaza za tvrdnju da je Skoplje za vlade Sulejmana Veličanstvenog doživljavalo svoj po intenzitetu najveći rascvat od 1392 g. pa do kraja 17 veka.

Na kraju treba istaći da će se daleko potpunija slika Skoplja iz 1544 godine moći dobiti nakon objavljivanja celokupnog defterskog materijala koji se odnosi na njega (pri čemu su naročito značajni podaci o zanatima), što bi zasada izlazilo iz revira jednog saopštenja.

¹⁶ Ove dve mahale nalaze se i u popisu muslimanskih mahala, odnosno bile su naseljene i turskim i hrišćanskim stanovništvom. Ukupni broj mahala bio bi prema tome ne 67 već 65.

R É S U M É

LES DONNÉES HISTORIQUES RELATIVES À SKOPLJE DE L'AN 951/1544

L'auteur, en se basant sur les registres fiscaux (tapu defterleri) des Archives de la résidence du Gouvernement turc à Constantinople, présente des données nouvelles sur la vie urbaine de la Macédoine du XVIe siècle sous la domination ottomane.

Au centre de ce matériel se trouvent les données relatives à Skoplje. Ces données nous montrent à quel degré s'est développée cette ville, un des plus grands centres commerciaux de la Péninsule Balkanique et quel rôle elle a joué sur le plan économique de nos pays dans ce temps.